

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή:	Από τη Γενιά του '98 στη Generación X	9
ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:	Λίγο πριν. Τα τέλη του 19ου αιώνα	15
ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:	Συμβολισμός, η Γενιά του '98, η Γενιά του '14	49
ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:	Η Γενιά του '27	111
ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:	Η ισπανική λογοτεχνία στα χρόνια του φρανκικού καθεστώτος	169
ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:	1975-2000 ή Η αρχή του τέλους των Λογοτεχνικών Γενεών	295
ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:	Λίγο μετά. Οι αρχές του 21ου αιώνα	363
Ενδεικτική Βιβλιογραφία		435
Χρονολόγιο ισπανικής λογοτεχνίας. 20ός αιώνας		439
Ευρετήριο ονομάτων συγγραφέων		457

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τη Γενιά του '98 στη Generación X

Η ισπανική λογοτεχνία κατά τον 20ό αιώνα

Η ισπανική λογοτεχνία¹, από τα τέλη του 19ου και σε όλη σχεδόν τη διάρκεια του 20ού αιώνα, έζησε όσο ποτέ άλλοτε στην ιστορία της υπό την επιρροή και το βάρος των λεγόμενων «λογοτεχνικών γενεών²», των συγγραφέων δηλαδή εκείνων τους οποίους η λογοτεχνική εκδοτική και κριτική βιομηχανία ομαδοποίησε (εν τω γίγνεσθαι κυρίως αλλά ενίοτε και εκ των υστέρων) βάσει κριτηρίων αισθητικών, θεματολογικών και/ή ηλικιακών.

1. Ως τέτοια αντιλαμβανόμαστε στο παρόν βιβλίο τη λογοτεχνία που γράφεται από Ισπανούς ή πολιτογραφημένους Ισπανούς συγγραφείς σε οποιαδήποτε από τις επίσημες γλώσσες και διαλέκτους του ισπανικού κράτους.

2. Η έννοια της «Γενεάς» εισάγεται στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες από τον Ογκίστ Κοντ κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα ως ένας έγκυρος τρόπος αντίληψης και ερμηνείας της ανάπτυξης και της εξέλιξης μιας κοινωνίας. Ο εν λόγω όρος, στα τέλη του ίδιου αιώνα, εισάγεται στο ισπανικό λογοτεχνικό γίγνεσθαι από στοχαστές του αναστήματος του Γκαμπριέλ Μάουρα ή του Χοσέ Ορτέγα ι Γκασέτ και χρησιμεύει για να καταδείξει την είσοδο στην ιστορία κάποιων ομάδων με σχετική συνοχή που, κατά τη διάρκεια μικρών συνήθως χρονικών περιόδων, δίνουν με όχι απόλυτα κοινό τρόπο διάφορες μαρτυρίες για την πραγματικότητα της εποχής τους.

Από τον ισπανοαμερικάνικο Συμβολισμό [Modernismo hispanoamericano] του Μανουέλ Ματσάδο ή του πρώιμου έργου του Χουάν Ραμόν Χιμένεθ και του Ραμόν Μαρία ντελ Μπάγε-Ινκλάν, στο μεταίχμιο του 19ου με τον 20ό αιώνα, μέχρι τη Generación X των Ράι Λορίγα, Λουθία Ετσεμπάρια ή Άνχελ Μάνιας, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι Ισπανοί λογοτέχνες κατατάχτηκαν, εξετάστηκαν και παρουσιάστηκαν σε όλες σχεδόν τις μελέτες και τις ιστορίες λογοτεχνίας που τους αφορούν υπό το πρίσμα αυτού του μάλλον αυθαίρετου αλλά τόσο αναγκαίου για τους μελετητές κατακερματισμού. Ενδιάμεσα υπήρξαν πολλοί σταθμοί, όπως ενδεικτικά αναφέρουμε, η Γενιά του '98 [Generación del '98] (Μιγκέλ ντε Ουναμούνο, Πίο Μπαρόχα, Αθορίν κ.ά.), η Γενιά του '14 [Generación del '14] (Χουάν Ραμόν Χιμένεθ, Ραμόν Πέρεθ ντε Αγιάλα κ.ά.), η Γενιά του '27 [Generación del '27] (Φεδερίκο Γκαρθία Λόρκα, Ραφαέλ Αλμπέρτι, Πέδρο Σαλίνας κ.ά.), ο Κοινωνικός Ρεαλισμός της δεκαετίας του 1950 [Realismo social de los '50] στην πεζογραφία (Ιγκνάθιο Αλδεκόα, Ραφαέλ Σάντσεθ Φερλόσιο, Κάρμεν Μαρτίν Γκάιτε κ.ά.) και στην ποίηση (Χάιμε Χιλ ντε Μπιέδμα, Άνχελ Γκονθάλεθ, Χοσέ Άνχελ Βαλέντε κ.ά.), ο Πειραματισμός [Experimentalismo] της δεκαετίας του '60 (Χουάν Γκοϊτισόλο, Χουάν Μπενέτ κ.ά.), οι Νεότατοι Ποιητές [los Novísimos] (Φέλιξ ντε Αθούα, Λεοπόλδο Μαρία Πανέρο, Άνα Μαρία Μος κ.ά.) της ίδιας δεκαετίας ή οι «Νέοι πεζογράφοι της δεκαετίας του 1980» [los Nuevos Narradores de los 80] (Αντόνιο Μουνιόθ Μολίνα, Χαβιέρ Μαρίας, Χούλιο Γιαμαθάρες, Ρόσα Μοντέρο κ.ά.). Αυτοί ήταν ορισμένοι από τους πιο σημαντικούς ενδιάμεσους σταθμούς, αλλά υπήρξαν και άλλοι που θα παρουσιάσουμε αναλυτικά στις ενότητες που ακολουθούν.

Οι σκοπιμότητες της χρήσης αυτών των διαχωρισμών είναι πολλές (όσες ίσως και οι αντιρρήσεις απέναντι σε αυτόν τον κατακερματισμό), η σημαντικότερη όμως δεν παύει να είναι

η ανάγκη των ιστορικών της λογοτεχνίας να οργανώσουν, πάνω στο χαρτί πάντα, βάσει κάποιων συνήθως αμφιλεγόμενων κριτηρίων (ημερομηνία ή τόπος γέννησης των δημιουργών, λογοτεχνικό ύφος, θεματολογία κ.λπ.) τη λογοτεχνική πραγματικότητα και να κατατάξουν τους συγγραφείς με τέτοιο τρόπο, ώστε να κατορθώσουν να «τιθασεύσουν» και να μελετήσουν ένα φαινόμενο, το λογοτεχνικό, που στην πραγματική του διάσταση ήταν, είναι και θα παραμείνει (ευτυχώς) χαώδες και πολύσημο.

Αναφερθήκαμε στην αρχή αυτού του κειμένου στο γεγονός ότι στα μέσα της δεκαετίας του 1990 (από το 1993 μέχρι το 1996 περίπου) έγινε η τελευταία μέχρι στιγμής γενικευμένη απόπειρα να «χωρέσουν» κάτω από την ίδια «ετικέτα» μια ομάδα λογοτεχνών που μοιράζονταν κυρίως τα εξής δύο χαρακτηριστικά: ίδια ηλικία και κοινή πάνω-κάτω χρονολογία εμφάνισης του πρώτου τους έργου. Μιλάμε για τη Generación X (ονομασία παρμένη από το γνωστό ομότιτλο μυθιστόρημα του Ντάγκλας Κόπλαντ), τη γενιά δηλαδή των συγγραφέων που είχαν γεννηθεί στα μέσα της δεκαετίας του '60. Στην πραγματικότητα επρόκειτο, και έτσι το καταγράφουν σήμερα οι περισσότεροι μελετητές, για μια διαφημιστική καμπάνια ορισμένων εκδοτικών οίκων που προσπάθησαν να «πουλήσουν» μια λογοτεχνία προκλητική, ριζοσπαστική, γραμμένη από νέους για νέους. Βέβαια, δεν ήταν η πρώτη φορά που προσπαθούσε η αγορά του βιβλίου να δημιουργήσει θόρυβο γύρω από κάποιους συγγραφείς, με σκοπό να τον εκμεταλλευτεί εμπορικά. Τη δεκαετία του 1980 είχε συμβεί κάτι παρόμοιο με τους νέους πεζογράφους εκείνης της εποχής, με τη διαφορά ότι στην περίπτωση της Generación X ήταν όλα πολύ πιο κατευθυνόμενα, υπήρχε λιγότερο ταλέντο και ήταν προφανές ότι γινόταν μια απέλπιδα προσπάθεια να αποκομίσουν οι εκδοτικοί οίκοι οφέλη από την ευφορία που είχε δημιουργήσει σε κοινό και κριτικούς η εμπορική επιτυχία της προηγούμενης γενιάς. Η ερώτηση που

απευθύνει, μόλις το 1997, αναφερόμενος στους εκπροσώπους της «Γενιάς Χ», ο έγκριτος λογοτεχνικός κριτικός Fernando Valls [Φερνάντο Βαλς] στους αναγνώστες του μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας *El Mundo*, νομίζουμε ότι κάνει περιττό οποιοδήποτε άλλο σχόλιο σχετικά με την κατάληξη αυτής της ιστορίας: «Θυμάται κανείς ποιοι ήταν;» (2003: 75).

Από τότε μέχρι σήμερα —έχει περάσει ένα τέταρτο του αιώνα και πλέον— δεν έχει ξανακουστεί, κατά τρόπο γενικευμένο τουλάχιστον, να γίνεται λόγος για τον εντοπισμό και την ανάδειξη μιας νέας λογοτεχνικής γενιάς. Μα θα αναρωτηθείτε, δεν υπάρχει κάποια ένδειξη για την ύπαρξη νέων γενεών μέσα στο διαρκώς εναλλασσόμενο λογοτεχνικό τοπίο της Ισπανίας σήμερα; Η απάντηση είναι ότι φυσικά υπάρχουν πολλοί συγγραφείς από εκείνους που πρωτοεμφανίστηκαν στα τέλη της προηγούμενης και στις αρχές της νέας χιλιετίας που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, όπως την αίσθηση του χιούμορ ή τη διάθεσή τους να αναμείξουν τα διάφορα λογοτεχνικά είδη καταλύοντας τους κανόνες τους, αλλά είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να μιλήσει κανείς για την ύπαρξη μιας νέας λογοτεχνικής γενιάς· και αυτό γιατί στη σύγχρονη ισπανική λογοτεχνική σκηνή τα νέα ονόματα είναι τόσο πολλά και τόσο ιλιγγιώδης ο ρυθμός εμφάνισής τους, ώστε αυτό το γεγονός καθιστά από μόνο του μάταιη την οποιαδήποτε πρόθεση των μελετητών να οργανώσουν βάσει γενεών το αντικείμενο μελέτης τους. Αν στην παραπάνω πραγματικότητα προσθέσουμε τη σταθερά δημιουργική παρουσία εκπροσώπων παλαιότερων γενεών (ο μέσος όρος διάρκειας ζωής, συνεπώς και δημιουργίας, έχει αυξηθεί ραγδαία κατά τις τελευταίες δεκαετίες), τότε αντιλαμβανόμαστε το μέγεθος του πλούτου και του βάθους της σημερινής λογοτεχνικής πραγματικότητας στην Ισπανία. Όπως σημειώνει μάλιστα ο Βαλς (2003: 77), μια λογοτεχνία για να χαρακτηριστεί ισορροπημένη και «φυσιολογική» έχει ανάγκη από την παρουσία συγγραφέων τόσο διαφορετικού

ύφους όσο και διαφορετικής ηλικίας και εμπειριών. Άλλωστε η λογοτεχνία δεν είναι τόσο ένας αγώνας ταχύτητας στον οποίο μετράει η εκρηκτικότητα και το γρήγορο ξεπέταγμα όσο ένας αγώνας αντοχής που απαιτεί διάρκεια, συνέπεια και υπομονή. Στην ισπανική λογοτεχνική σκηνή των αρχών της τρίτης δεκαετίας του 21ου αιώνα συμβιώνουν δημιουργοί γεννημένοι/οι τις δεκαετίες του 1980 (όπως οι γεννημένες το 1985 Ελένα Μεδέλ και Μπιμπιάννα Κογιάδο), αλλά ακόμα και του 1990 (όπως η γεννημένη το 1999 Μπεατρίθ Μεροδάν ή η γεννημένη μόλις το 2000 τρανς συγγραφέας Ελίσαμπετ Ντουβάλ) με «μαραθωνοδρόμους» (όπως η γεννημένη το 1925 Χούλια Ουθέδα, ο γεννημένος το 1929 Χοσέ Κορεδόρ Ματέος ή ο γεννημένος το 1930 Αντόνιο Γκάλα). Τους χωρίζουν από τις προαναφερθείσες συγγραφείς περισσότερα από εξήντα χρόνια ζωής και τους ενώνουν αναρίθμητοι συγγραφείς και χιλιάδες έργα που μεσολαβούν, από το θεατρικό κείμενο *Uranio 235* του Αλφόνσο Σάστρε (δημοσιευμένο το 1946) μέχρι το *Las maravillas*, το πρώτο της μυθιστόρημα που παρουσίασε το 2020 η Ελένα Μεδέλ· ονόματα και έργα που συνθέτουν εν πολλοίς το παζλ της σύγχρονης ισπανικής λογοτεχνίας.

Το παρόν βιβλίο, η πρώτη ιστορία της ισπανικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα που γράφεται στα ελληνικά, χωρίζεται σε εννέα (πλην της εισαγωγής) ενότητες. Στην πρώτη από αυτές εξετάζεται η λογοτεχνική παραγωγή στην Ισπανία κατά τα τέλη του 19ου αιώνα. Ακολουθεί μια δεύτερη ενότητα με τα κυριότερα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά ρεύματα που κυριάρχησαν στην Ισπανία στο μεταίχμιο των δύο αιώνων, του 19ου και του 20ού. Η τρίτη ενότητα αφορά τη σημαντικότερη ποιητική γενιά της Ισπανίας, τη θρυλική Γενιά του '27. Αμέσως μετά, η τέταρτη ενότητα ασχολείται με τη λογοτεχνία που γράφεται στην Ισπανία υπό το κράτος της σκληρής πολιτικής και εκκλησιαστικής λογοκρισίας που είχε επιβάλει στη χώρα το φρανκικό καθεστώς, αλλά και με τη λογοτεχνία που παράγεται από

τους (αυτο)εξόριστους Ισπανούς συγγραφείς στο εξωτερικό. Η πέμπτη ενότητα πραγματεύεται τη λογοτεχνία στην Ισπανία από την πτώση του καθεστώτος, το 1975, μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα και, τέλος, η έκτη ενότητα αποτολμά μια πρώτη επιγραμματική προσέγγιση στο ισπανικό λογοτεχνικό γίγνεσθαι των αρχών του 21ου αιώνα. Καθεμία από τις έξι προαναφερθείσες ενότητες συνοδεύεται από παράρτημα με «Λογοτεχνικά κείμενα» (στο πρωτότυπο και σε μετάφραση) της περιόδου που εξετάζεται σε κάθε περίπτωση. Στα εν λόγω παραρτήματα ανθολογούνται κείμενα 63 συγγραφέων, από τη Ροσαλία ντε Κάστρο μέχρι τη Σάρα Μέσα, από τον Λεοπόλδο Άλας μέχρι τον Μανουέλ Βίλας.

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με τρεις ακόμα, ιδιαίτερος κατατοπιστικές και χρηστικές για όλους εκείνους και εκείνες που ενδιαφέρονται για την ισπανική λογοτεχνία του 20ού αιώνα, ενότητες: μία πρώτη, υπό τον τίτλο «Ενδεικτική Βιβλιογραφία», με τις σημαντικότερες ιστορίες ισπανικής λογοτεχνίας της χρονικής περιόδου που μας αφορά· ακολουθεί ένα λεπτομερές «Χρονολόγιο» της ισπανικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα στο οποίο αναγράφονται κατ' έτος οι χρονολογίες γέννησης και θανάτου των σημαντικότερων δημιουργών, οι σπουδαιότεροι τίτλοι σε όλα τα λογοτεχνικά είδη και οι τιμηθέντες με τα κυριότερα λογοτεχνικά βραβεία (Νόμπελ, Θερβάντες, Εθνικό Βραβείο των Ισπανικών Γραμμάτων κ.λπ.)· τέλος, ακολουθεί ένα πολύ βοηθητικό για τον εντοπισμό εντός του βιβλίου των αναφορών που γίνονται σε κάθε συγγραφέα «Ευρετήριο ονομάτων συγγραφέων» με 317 ονόματα δημιουργών κατά αλφαβητική σειρά.